

Bergson evolutio elmélete.

Írta: KOVÁCS JÁNOS.

A szerves világ története még nincs készen, épp azért BERGSON nem is törekszik arra, hogy az evolutio teljes magyarázatát adja. Nem iparkodik megállapítani a különböző fajok keletkezésének a rendjét, hanem csak az evolutio fő irányait. Csak azzal az úttal foglalkozik rendszeresen, mely az emberhez vezet. Meg akarja határozni az ember viszonyát az állatország egészéhez és az állatország helyzetét az organikus világ egészében.

Az evolutio elméletek jelenlegi, különböző formáiról, a neo-darwinismusról, az orthogenesis elméletéről, a neo-lamarckismusról azt tartja, hogy mindegyik a tények tekintélyes számára támaszkodva igaz a maga módja szerint. Mindegyik megfelel bizonyos szempontnak az evolutio folyamatát illetőleg. Egy elméletnek azonban kizárólag egy különös szempontban kell maradni, hogy tudományos legyen, azaz, hogy a részleges kutatásoknak határozott irányt adjon. De az a valóság, amelyről ezen elméletek mindegyike egy-egy részleges képet vesz fel, valamennyinél több. Ez a valóság pedig a philosophiának a sajátos tárgya, amely nincs a szaktudományok precisitására kötelezve. Mert BERGSON szerint a bölcsészet felül áll a tényeken, melyeket az egyes szaktudományok adnak. A positiv tudományok összegyűjtött tapasztalatai és megfigyelései csak anyag a philosophia számára. A bölcsészet az ezeket kiegészítő, összeolvasztó és ez által az idő előtti eszméket semlegesítő integrális tapasztalat.

BERGSON a neo-lamarckistákhoz áll legközelebb, bár nem fogadja el tanukból azt, hogy a csirához tapadó differentiák

csupán esetlegesek és egyéniek. Ő egy ős impulsust, bizonyos »elan vital-t, ős élet erőfeszítést vesz fel, mely az egyik nemzedék csirájáról a másik nemzedék csirájára száll ál kifejlett organismusok közvetítésével, melyek a csirák között az egység ismertető jelei. Ez az elan az igazi oka a variációknak, legalább is azoknak, melyek szabályosan haladnak, melyek új fajokat hoznak létre.

BERGSON ezen ős élet erőfeszítés (elan) már lefolyt evolutiós mozgásának az emberhez vezető fő ágát akarja kifejteni. Ezt úgy tartja elérhetőnek, hogy ha a legfőbb irányok törekvését kibonyolítja, ha megállapítja az egyes ágak evolutiójának fontosságát, ezeket összegezi és így hozzávető számítást ad azon osztatlan mozgató elvről, honnét az ős lökés származott.

Az evolutiós mozgás BERGSON szerint olyan valami, mint a gránát szétvetődése. Ez először darabokra szakad, melyek maguk is, mint új gránátok szerepelnek. Ezek szétrobbannak olyan darabokra, melyek e szétrobbanást tovább folytatják mindaddig, míg az egész porrá lesz. Mi csak azt vesszük észre, mi legközelebb van hozzánk, a porrá tört darabok mozgását. Ezekből kiindulva kell visszamennünk fokról-fokra az eredeti mozgásig. Mikor a gránát szétpattan, az ő részleges feldarabolódását az érez ellenállása és a por robbanó ereje magyarázza. Az életnek fajokra és egyedekre darabolását megmagyarázza az az ellenállás, melyet az élet érez a holt anyag részéről és a robbanó erő, azaz az egymásba bonyolódott törekvési irányok állhatatlan egyensúlya.

A holt anyag ellenállása volt az első akadály, melyet az életnek meg kellett kerülni. Ez sikerült is neki, a megálzódás ereje árán. Alkalmazkodott, egy ideig együtt haladt a physikai és chemiai erőkkel, mint a vasúthálózat váltója, mely pár pillanatig a sín irányát követi, melytől el akar válni. Kellett, hogy az élet belépjen a holt anyag viselkedése formájába, hogy lassankint magával húzza más útra a magnetizált anyagot. Az első formák végtelen egyszerűek voltak. Kétségkívül kicsiny, alig differential protoplasma tömegek, de ellátva már azon rendkívüli belső hajtó erővel, melynek emelni kellett őket az élet felsőbb formáiig. Ezen hajtó erőnél fogva az első szervezetek törekedtek először a lehető leg-

nagyobbra nőni. Ezt elérve, oszlani kezdtek. Kétségtelen, hogy százados erőfeszítés és rendkívül sok subtilitas kellett ahhoz, hogy az élet ezt az új akadályt is kikerülje. Az oszlás igazi okai azonban nem e subtilitások, hanem azon irányzatok voltak, melyeket az élet magában hordott. Mert az élet-tendensia lényege arra irányul, hogy kéveszerűen kibontakozzék, létrehozva pusztán növekedése által divergens irányokat, melyek közt hajtó ereje megoszlik.

Ez ugyanaz, mit magunkon is megfigyelhetünk azon különös irányzat evolúciójában, melyet jellemünknek nevezünk. Ha visszatekintünk életünk történetére, azt látjuk, hogy gyermekkorunkban bár egyéniségünk osztatlan volt, mégis különböző lehetséges személyeket egyesített magában. Ezek ekkor együtt, összekeverve maradhattak, mert kialakulásuk állapotában voltak. De az egymást átható személyiségek növekedve összeférhetetlenek lettek és, mivel mindegyikünk csak egy életet él, tehát választanunk kellett. Mi szüntelenül választunk és szüntelenül el is hagyunk sok dolgot magunkból. Az út, melyet életünk ideje alatt átfutunk, rakva van mind annak töredékével, amivé kezdtünk lenni, vagy amivé lehetünk volna. De a természet, mely számtalan étellel rendelkezik, nincs ily áldozatokra kényszerítve. Ez megtartja a különböző törekvéseket és velük a fajok különböző sorait hozza létre.

Az ő élet erőfeszítésnek első ilyen elágazása volt a növény és állat országra való bomlása. Ha a közöttük levő különbséget akarjuk megállapítani, azt találjuk, hogy nincs határozott jellemvonás, mely elkülönítené a növényt az állattól. A két ország elválasztása mesterséges. Nincs olyan életnyilvánulás, mely elemi, rejtőző, virtuális állapotban ne tartalmazná a másik nyilvánulásai nagy részének lényeges jellemvonásait. A különbség az arányokban van. A növények és az állatok csoportját nem bizonyos jellemvonások birtoklása határozza meg, hanem az *ő törekvésük bizonyos jellemvonásokat kiemelni, hangsúlyozni.*

A növények és az állatok közt az egyik különbség a táplálkozás módjában van. A növények az ásványi anyagokból is tudnak szerveset alkotni, míg az állatok nem. A másik különbség az, hogy az állatok, mivel egyenesen nem tudják rögzíteni a szenet és a nitrogént, kénytelenek keresni a növé-

nyéket, vagy az állatokat. Az állat tehát szükségképpen mozgékony, a növény meg mozdulatlan. De mozgás és mozdulatlanság csak külső jelei még mélyebb irányzatoknak. A mozgás és öntudat közt világos viszony van. A felsőbb szervezetek öntudata úgy látszik, hogy bizonyos agyberendezéssel függ össze. Minél fejlettebb az idegrendszer, annál számosabbak és tökéletesebbek a mozdulatok, melyek között választhat és annál világosabb az öntudat is, mely azokat kíséri. De sem a mozgásnak, sem a választásnak és következőleg az öntudatnak sem szükségképpeni feltétele az idegrendszer megléte. A legalsóbb rendű állatoknál az idegrendszer beleolvad a kevésbé differential szervezet egészébe. Es azért megtagadni tőlük az öntudatot, mert nincs agyvelejük, épp oly képtelen lenne, mint azt jelteni ki, hogy nem tudnak táplálkozni, mert nincs gyomruk. A legkisebb szervezetnek is van öntudata, ha szabadon mozog. Az a kérdés, hogy az öntudat oka-e vagy okozata-e a mozgásnak? Egyik értelemben oka, mert feladata a helyváltoztatást irányítani. De másik értelemben okozat, mert a mozgás tevékenysége az, ami fentartja. És mihelyt ez a tevékenység eltűnik, az öntudat is eltűnik vagy inkább elalszik. Ha az öntudat elalszik az állatnál, mely mozdulatlan parasitává lett, fordítva kétségkívül feléled a növénynél, mely visszaszerzte mozgásának a szabadságát. Ezen szempontból tehát az állatot az érzékenységgel és ébren levő öntudattal, a növényt érzéketlenséggel és alvó öntudattal határozhatjuk meg.

Azonban a két ország evolúciójának jellemző irányzatai, jóllehet divergensek, együtt megvannak a növényeknél és az állatoknál is. Rendszeren az egyik irányzat elnyomja és beborítja a másikat, de kivételes esetekben ez felszabadítja magát és visszaszerzi elvesztett állását. A vegetatív sejt mozdulatlansága és öntudata nincsenek oly mértékben kialakulva, hogy ne ébredhetnének fel. Minden annak a feltevésére kényszerít, hogy növény és állat közös őstől származnak, mely egyesítette magában az egyiknek és a másiknak az irányzatát is. Az állat érzékenységének megfelelő a növénynél a klorofilnek a napsugarak által való egész sajátos befolyásolhatósága. Az idegrendszer oly mechanizmus, mely az érzések és az akarások között való közvetítőül szolgál.

A növény idegrendszere az a mechanizmus, vagy inkább az a sui generis Chemismus, mely közvetítőül szolgál az ő klorofilljának a naptól való befolyásolhatósága és a keményítő-készítés között. Ugyanaz a belső erőfeszítés vezette a növényt a klorofillkészítő functionhoz, mely az állatot oda irányította, hogy idegeket szerezzen magának.

Az élet mélyében olyan erőfeszítés rejlik, mely a physikar erők szükségszerűségébe az indeterminatio lehető legnagyobb tömegét akarja beoltani. Ez az erőfeszítés nem érhetette el, hogy energiát hozzon létre. Csak azt, hogy a lehető legjobban felhasználjon egy már előbb létező energiát. A felhasználható energia főforrása földünkön a nap. Az élet erőfeszítésnek feladata tehát az volt, hogy ebből az energiából bizonyos tömeget felhalmozzon explodálható potentialis energia alakjában alkalmas rezervoirokban, honnan azután tetszés szerinti időben és irányban vihesse át az anyagba. A növények, melyekkel az állatok táplálkoznak, éppen ilyen reservoirok. Valószínű, hogy az élet előbb arra törekedett, hogy egyszerre explodálható anyagot is készítsen és azt fel is használja. Ebben az esetben, ugyanaz a szervezet, mely egyenesen felhalmozta volna a napsugárzás energiáját, használta volna fel azt a térben szabad mozgásokra. Az Euglenek talán ma is jelképezik evolválni képtelen formában az életnek ezt az őt irányzatát. Lehet, hogy az anyag természete, mit az élet földünkön maga előtt talált, akadályozta meg, hogy a két irányzat együtt ugyanabban a szervezetben elég messze fejlődhessen. Ha ez nem is bizonyos, mindenesetre bizonyos az, hogy már kezdettől fogva az explodálható anyag készítésének célja az explosio volt és így inkább az állat, mint a növény evolutiója jelzi általában az életnek alapvető irányzatát.

Míg az állat össze nem függő energiának minél szabadabb felhasználása felé evolválódott, a növény inkább összehalmozó rendszerét tökéletesítette. A növénynek ismét nagy hasznára szolgált egy új megoszlás, hasonló ahhoz, mely a növények és az állatok között történt. A primitiv növénysejtnak a maga számára magának kellett rögzíteni egyrészt a szén-, másrészt a nitrogént. E két munka másodikáról majdnem teljesen lemondhatott azon a napon, mikor a mikrobák

rögzíteni kezdték a levegő nitrogénjét és nitrátokra kezdték' változtatni az ammóniák vegyületeket.

Ez nem munkamegosztás volt. A munkamegosztásnál associatio és az erőfeszítés convergentiája van. Ellenkezőleg az evolutio sohasem associatio, hanem dissociatio értelmében történik. Az eredeti irányzat összefonódott elemei az evolutio folyamán mind jobban és jobban szétválnak és távolodnak. Egy irányzatnak az elemei nem hasonlíthatók a térben egymás mellé helyezett tárgyakhoz, melyek egyike kizárja a másikat, hanem inkább hasonlóak a lélektani állapotokhoz, melyeknek mindegyike jóllehet magánvaló, mégis részt vesz a többiben is és így virtualiter az egész személyiséget magába zárja, amelyhez tartozik. Nincs az életnek olyan lényeges nyilvánulása, mely elemi vagy virtuális állapotban ne mutatná nekünk a többi nyilvánulások jellemeit is. Fordítva, midőn a fejlődés egyik vonalán találkozunk annak az emlékével, mi a többi irányokban fejlődik, ebből következtetnünk kell, hogy ugyanazon, eredetileg egységes irányzatnak a dissociatit elemeivel van dolgunk. Midőn egy tendentia elemződik, a részleges irányzatoknak mindegyike meg akarja őrizni és ki akarja fejteni mindazt az eredeti tendentiából, mi összeegyeztethető azzal a munkával, melyre specializálódott.

Az animalitás lényege: kihasználni egy mechanismust arra, hogy felhalmozott potentialis. energiának lehető legnagyobb tömegét explosiv cselekedetekre változtassa át. Kezdetben az explosio véletlenül történt, anélkül, hogy meg tudta volna választani irányát. Az Amoeba minden irányban kibocsátja álláb nyúlványait. De a cselekvések lassankint belecsatornázódtak a protoplasma tömegbe és a szerves szövetnek még alig differentiált tömegéből lassankint kibontakozott az idegelem. Az állatnak ebbe a függelékébe központosult az a képessége, hogy felhalmozott energiát hirtelen felszabadítson. Az állatországban a legalsóbb rendűtől a legfejlettebb rovarig és a legértelmesebb gerincesig a megvalósult haladás főképp az idegrendszer haladása volt. Az idegek egy functionalis nem összefüggőséget tüntetnek fel. Mindegyikük a keresztútnak egy fajtájában végződik, hol az ideg lefolyás útját választhatja. Az idegrendszer tehát egy valóságos indeterminatio reservoir. Az életlökés lényege ilyen készülék

létrehozására törekedett. Az életnek az a szerepe tehát, hogy indeterminatit illeszzen bele az anyagba.

De nem szabad feledni, hogy az erő, amely a szerves világon át fejlődik, véges. Munkája és az eredmény közt az egyenlőtlenség meglepő. A szerves világban alulról felfelé egyetlen nagy erőfeszítés volt, de a leggyakrabban ez az erőfeszítés hirtelen megfordult, másfelé tért át, majd az ellenkező-erők ellensúlyozták. Az evolutio, amennyire lehetséges, egyenes vonalban történék. Minden különös evolutio azonban circularis folyamat. Azt mondhatná az ember, hogy az élet törekszik a lehető legtöbbet tenni, de mindenik faj többre becsüli azt, hogy a legkisebb erőfeszítést tegye. Az élet egy mindig növekvő cselekvés. De mindegyik faj, melyen át az élet halad, csak a maga kényelmére törekszik. Azt keresi, ami a legkevesebb fáradságot igényli. Az élő formák mindig az életképes formák. Az alkalmazkodás szükségképpen elégséges abban a pillanatban, amikor a faj él. Ezen értelemben az egymást követő fajok, melyeket a zologia és a palaeontologia leír, az élet által kivívott győzelem volt. De a dolgok egész más külsőt mutatnak, lia az ember az egyes fajokat a mozgással hasonlítja össze, mely azokat útjában lerakta és nem a -feltételekkel, melyek közé beilleszkedtek. Ezen új szempontból az eredménytelenség úgy tűnik fel, mint szabály és az eredmény, mint kivételes és tökéletlen.

A négy nagy irány közül, melyekbe az élet benyomult, kettő zsák utczába vezetett és a másik kettőn is az erőfeszítés aránytalan az eredményhez mérten. Valószínű, hogy az állatország erőfeszítése legelőbb oda irányult, hogy egyszerű szervezeteket hozzon létre, ellátva bizonyos mozgékonyssággal és főleg elég határozatlan alakúakat, hogy minden későbbi determinatio számára megfelelők legyenek. Ezen állatok hasonlíthattak a férgekhez azzal a különbséggel, hogy a ma élő férgek üres és megalvadt példányai ezen végtelenül plastikus formáknak, melyek közös törzsét alkották a túskebőrűeknek, puhatestűeknek, az ízeltlábúaknak és a gerinceseknek.

Egy akadály váratlanul megállította az állatélet föllendülését. Aminő arányban mozgékonyabbá lettek az állatok, oly mértékben váltak ragadozókká. Innen kell származtatni az állatvilág hirtelen megállását. Mert a túskebőrűek és a puha-

testűek héja keletkezésének közös oka e fajok erőfeszítése, hogy az ellenséges fajok ellen védekezzenek. De az a héj, amely mögött az állat menedéket talált, gátolta mozgásában és mozdulatlaná tette. Ha a növény lemondott az öntudatról bezárkózva egy cellulozé burokba, az állat is félálomra ítélte magát, mikor egy védő bástyába zárkózott. Ebben a megmerevedésben élnek ma is a tüskebőrűek és a puhatestűek. Az ízeltlábúak és a gerincesek kétségtelen, hogy egyenlőképp fenyegetve voltak. De megmenekültek tőle és ezen szerencsés körülmény az oka az élet legmagasabb formái jelenlegi fejlettségének.

Tehát csak két irányban látjuk az életerőfeszítést diadalmaskodni. A halok az ő merev vértjeiket pikkelyekkel cserélték fel. A rovarok is megszabadultak a pánczélától, mely őseiket védelmezte. Védőburkuk elégtelenségét gyorsasággal és mozgékonyasággal pótolták. Ez éppoly természetű haladás, mint amilyent az emberi fegyverzet haladásában látunk. A nehéz hoplitát felváltotta a legionarus, a pánczélos lovasságot a szabad mozgású gyalogos. Általában az egész élet fejlődésében, az emberi társadalom haladásában, az egyéni életpályák evolúciójában a legnagyobb eredményt azok érték el, amelyek a legnagyobb kockázatot vállalták.

A két úton, melyen a gerincesek és az ízeltlábúak fejlődtek, a haladás a szenzori-motorikus idegrendszer fejlődésében állott. Keresték a mozgékonyaságot, hajlékonyságot, a mozdulatok változatosságát és pedig kezdetben a tömegnek és a brutális erőnek a túlzásával. De maga ez a keresés is különböző irányokban történt. Egy pillantás a gerincesekre és az ízeltlábúakra figyelmeztet bennünket az életnek két immanens és kezdetben összekevert erejére, melyeknek növekedve disszociálnia kellett. Ezek az ösztön és az értelem. Az egész állatország evolúciója két különböző úton történt, melyek egyike az ösztönhöz, másika az értelemhez vezetett. Tehát vegetatív merevség, ösztön és értelem azok az elemek, melyek az állatoknál és a növényeknél összeestek az élet impulzusában és amelyek a fejlődés folyamán csupán növekedésük ténye által disszociálódtak.

Tévedés a vegetatív életben, az ösztönszerű és az értelemes életben egy tendenciának három succesiv fokát

látni Ezek egy tevékenységnek három divergens irányát alkotják mely növekedve feldarabolódott. A köztük levő különbség nem intenzitásbeli, sem fokozati, hanem természeti különbség. Tehát az egyik nincs a másik felett, az egyik nem követte a másikat. Értelme és ösztön eredetileg egymásba hatoltak. Sem az egyik, sem a másik nem található soha tiszta állapotban. Nincs értelem, hol az ösztön nyomait ne lehetne feltalálni, nincs ösztön, melyet ne borítana be bizonyos intelligencia. Ezek az anyaggal való elbánásnak két módját jelzik. Az értelem tehetség inorganikus eszközöket készíteni és használni. Az ösztön pedig tehetség organikus eszközöket készíteni és használni. Ezen két tevékenységi módnak előnyei és hátrányai szembeesőek. Az ösztön sajátos eszköze készen van a kívánt pillanatban nehézség nélkül, gyakran csodálatos tökéletességgel működik. De hátránya az, hogy szerkezete majdnem teljesen változatlan. Az ösztön tehát determinált eszköznek determinált tárgy érdekében való felhasználása. Ellenkezőleg az értelmesen alkotott eszköz tökéletlen. Csak erőfeszítés árán készül és rendszeren fáradtságos kezelésű. Azonban bárminő formát vehet, bármire szolgálhat. Alatta áll a természetes eszköznek a közvetlen szükséglet kielégítésében, de fölötté, ha a szükség kevésbé szorító. Minden szükséglet számára, melynek eleget tesz, új szükségletet szül, ahelyett hogy bezárná a cselekvés körét, mint az ösztön, végtelen teret nyit a tevékenységnek. De ez az előnye az értelemnek az ösztön felett csak későn jelentkezett, mikor az értelem a fabricatit már felsőbb fokra emelte. Kezdetben a kettő előnye és hátránya ingadozott úgy, hogy nehéz lett volna megmondani, hogy a kettő közül melyik biztosít majd az élő lény számára nagyobb hatalmat a természet fölött.

Láttuk, hogy az egész állati és növényi élet abban, ami lényeges nála, úgy látszik valami erőfeszítés energiát felhalmozni és azután azt hajlékony, alakítható csatornába bocsátani, amelyek végén végtelenül változatos munkát fogéi végezni. Az életerőfeszítés az anyagba áthaladva egyszerre akarta volna ezt elérni. De a lökés véges volt és egyszerre adatott az összes élőlény számára. Nem győzhetett le minden akadályt. A mozgás, melyet indított majd eltért eredeti irá-

nyától, majd megoszlott. Mindig ellenállásra talált. Mert mindenik faj csak magára gondolt, csak magáért élt. Innen az örökös küzdelem, melynek színtere a természet. Innen a megütő és sértő disharmonia. De ezért természetesen nem magának az életnek a princípiumát kell felelőssé tenni.

Nagy az esetlegesség az evolúcióban. A leggyakrabban esetlegesek az adoptált formák. Esetleges az eredeti tendenciának a disszociója. Esetlegesek a megállások, visszafordulások. Csupán két dolog a szükséges: az energia fokozatos összehalmozása és ezen energiának változó és meghatározhatatlan irányokban való ruganyos elcsatornázása, melynek végéig a cselekedetek szabadok.

Ezt a kettős eredményt egy meghatározott módon érte el az élet csillagunkon. De el lehetett volna érni bármely más módon is. Egyáltalában nem volt szükséges, hogy az élet eredetileg a szén-szenére támaszson igényt. A lényeges volt nála a nap energiájának az összehalmozása. De ahelyett, hogy a napot kérte fel az oxigén és a szén elemeknek egymástól való elválasztására, más kémiai elemeket is proponálhatott volna az élet, melyeket azután egészen különböző természetű eszközök által kellett volna neki asszociálni vagy disszociálni. És ha a szervezet energia substantiáinak eleme más lett volna, mint a szén, a plastikus substantiáknak jellemző eleme is valószínűleg más lett volna, mint a nitrogén. Az élő testek kémiaja tehát radikálisan eltérő lett volna a maitól. A mostaniakhoz nem hasonlítható formák származtak volna, amelyek anatómiája, fiziológiája egészen más lett volna. Csupán a szeno-motorikus funkció maradt volna meg, ha nem is szerkezetében, legalább is tevékenységében. Valószínű, hogy élet más csillagokon, más naprendszerekben is folyik olyan formákban, melyekről fogalmunk sincs, olyan fizikai feltételek mellett, melyek a mi lélektanunk szempontjából el sem képzelhetők.

Ha az élet lényegében arra törekszik, hogy felhasználható energiát halmozzon össze és hogy azt explosív cselekedetre fordítsa, akkor kétségtelen, hogy minden naprendszerben és minden csillagon megválasztotta a legalkalmasabb eszközöket arra, hogy célját az adott feltételek között elérje. Ezt mondja értelmünk analógia folytán. Helytelenül használ-

nók ezt az értelmet, ha az életet lehetetlennek nyilvánítanók ott, hol más feltételek vannak számára, mint a földön. Az igazság az, hogy az élet mindenütt lehetséges, hol az energia a CARNOT-törvény által megjelölt lejtőn lefelé száll és ahol egy megfordított irányzatú ok tudja késleltetni a leszállást, azaz minden csillagon. Sőt még az sem szükséges, hogy az élet koncentrálódjék és szorosan vett szervezetekben, meghatározott testekben precizizódjék, melyek az energia élfolyásának kész csatornáit. Bár elképzelni nem tudjuk, mégis felfogjuk, hogy energia lehet tartalékba helyezve is és azután felhasználva változó irányokban még nem kemény anyagon keresztül. Az életnek minden jellemző vonása megvolna itt, mivel meg lenne az energia lassú felhalmozódása és hirtelen elfogyasztása. Ezen kósza és folyékony vitalitás és azon meghatározott vitalitás között, melyet mi ismerünk, nem lenne nagyobb különbség, mint van a mi lelki életünkben az álom és az ébrenlét állapota között. Ilyen lehetett az élet feltétele földünk kőállapotában, mielőtt anyaga megsűrűsödött volna. Valószínű, hogy az élet abban a pillanatban bontja ki szárnnyait egy fordított mozgás ténye által, amidőn a felhőszerű anyag megjelenik.

Tehát felfogja az ember, hogy az élet egész más külső megjelenést is vehetett volna fel és az ismert formáktól teljesen eltérőeket is hozhatott volna létre. Más chemiai substratummal, más physikai feltételek között a lökés ugyanaz lett volna, de más módon oszlott volna meg útjában és más utat futott volna be. Talán kevesebb utat, talán többet. Mindenesetre az élők sorából egyik forma sem lett volna az, ami jelenleg.